International Conference on
Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access procedding published to get ecxellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

JADIDCHILIK HARAKATI VA UNING O‘ZBEKISTON JAMIYATIDAGI IJTIMOIY TA’SIRI

Mansurov Uluğbek Jummayevich
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat unversiteti 3 kurs tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda jadidchilik harakatining O‘zbekiston jamiyatidagi ijtimoiy ta’siri, uning ta’lim, madaniyat, siyosat va iqtisodiyotga bo‘lgan o‘zgarishlarga ta’siri tahlil etiladi. Jadidlar harakati, o‘zbek millatining uyg‘onishiga va o‘ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy tizimning shakllanishiga katta hissa qo‘shgan. Tezistagi maqsad – jadidchilik harakatining jamiyatdagi turli ijtimoiy qatlamlarga bo‘lgan ta’sirini yoritish va uning ahamiyatini tahlil qilishdir.

TAYANCH SO'ZLAR: Jadidchilik, O‘zbekiston, ta’lim islohoti, milliy uyg‘onish, ijtimoiy ta’sir, madaniyat islohoti, o‘zbek jamiyati, Islom, modernizatsiya.

Kirish

Jadidchilik harakati Turkiston va O‘zbekiston hududida yuzaga kelgan ijtimoiy va madaniy yangilanish harakatidir. U musulmon jamiyatida zamonaviylashtirish va islohotlar o‘tkazishga qaratilgan edi. Jadidlarning asosiy maqsadi ta’lim, madaniyat, ijtimoiy tuzumni yangilash, ayniqsa, musulmon ayollarining ta’lim olish huquqlarini ta’minlash bo‘lgan. Harakatning o‘zbek jamiyatidagi ijtimoiy ta’siri katta bo‘lib, ko‘plab islohotlar amalga oshirildi.

Asosiy qism

Jadidchilik harakati Rossiya imperiyasi tarkibidagi Turkiston hududida o‘z ta’sirini kuchaytirgan. Harakatning boshlanishi va uning asosiy maqsadlari, jamiyatni yangilashga qaratilgan edi. Jadidlar ta’lim tizimini isloh qilish, diniy ekstremizmni cheklash va milliy uyg‘onish jarayonlarini kuchaytirishga intilishdi. Ular yangi pedagogik yondashuvlarni joriy qilishga, an’anaviy diniy ta’limdan yangilanishga o‘tishga harakat qilishdi.

Izlanishlardan kelib chiqib**,** jadidchilik harakatining ta’lim tizimiga ta’siri haqida so’z yuritiladigan bo’lsak, jadidchilik harakati ta’lim tizimida katta islohotlarni amalga oshirdi. Jadidlar eski madrasalar tizimini tanqid qilib, zamonaviy o‘quv dasturlarini ishlab chiqishga harakat qilishdi. Ular o‘z maktablarini tashkil etib, ilm-fan va texnologiyalarni o‘rgatishga,

ayollarni ta’lim olishga jalb qilishga katta e’tibor berdilar. Bu islohotlar jamiyatning bilim darajasini oshirib, yangi avlodni tayyorlashga xizmat qildi. Shuningdek, jadidchilik harakatining ijtimoiy ta’siri o’z kuchini ko’rsatmay qo’ymadi.

Jadidchilik harakati O‘zbekiston jamiyatiga yangi ijtimoiy va madaniy qarashlarni olib keldi. Bu harakat, ijtimoiy tenglik, huquqlarni ta’minlash va xalqni yangilash maqsadida amalga oshirildi. Jadidlar jamiyatni zamonaviylash, ayollarning o‘z huquqlarini anglashlariga, xalq orasida yangi qadriyatlarni shakllantirishga katta e’tibor qaratdilar. Bundan tashqari, Jadidchilik harakatlarining keskin ko’tarilib borishi milliy uyg‘onishga sabab bo’ldi. Jadidchilik harakati o‘zbek xalqining milliy uyg‘onishida muhim rol o‘ynadi. Jadidlar o‘zbek tilining rivojlanishiga, milliy identifikatsiyaning mustahkamlanishiga katta hissa qo‘shdilar.

Yangi usul maktablarining biron joyda rasmiy tasdiqlangan yagona o‘quv rejasi, dasturi bo‘lmagan. Darslar muayyan maktab rahbari va muallimlari tomonidan tuzilgan o‘quv rejasi va darsliklar asosida olib borilgan. Masalan, A. Shukuriy o‘z maktabining 1 va 2 bosqich sinflari uchun o‘quv dasturi va rejasini Behbudiy bilan birgalikda tuzgan. Yangi usul maktablarida dunyoviy fanlar bilan bir qatorda diniy darslar ham o‘qitilgan. Alifbe kitobi bilan "Alifboyi Qur’oniy" ham o‘rgatila boshlangan. Dunyoviy fanlardan fizika, kimyo, geometriya, arifmetika, geografiya, ayrim maktablarda 4sinfdan rus tili ham o‘qitilgan. Rus tilidan imtihonlar Toshkentdagi 2 bosqichli rustuzem maktabida o‘tkazilgan va o‘quvchilar bilimi 5 balli tizim asosida baholangan. [1]

Yangi usul maktablarida yuqori sinflar uchun fizika, kimyo, geometriya kabi o‘quv fanlaridan o‘zbek tilida darslik, o‘quv qo‘llanmalari bo‘lmagan. Muallimlar bu fanlar bo‘yicha tatar, turk tillarida nashr qilingan qo‘llanmalardan foydalanishga majbur bo‘lganlar. Ayrim muallimlar o‘zlari darsliklar yozib, shu asosda ta’lim berganlar. Saidrasul Saidazizov "Us todi avval" (1902), Behbudiy "Risolai asbobi savod" (1904), "Risolai jug‘rofiya umroniy" (1905), Munavvarqori "Adibi avval", "Adibi soniy" (1907), Abdulvohid Burhonov "Rahbari xat" (1908), Avloniy "Birinchi muallim" (1910), "Ikkinchi muallim" (1912), Rustambek Yusufbek o‘g‘li "Ta’limi avval", A.Ibodiyev "Tahsilul alifbo" darsliklarini yozib nashr etishdi.[2]

O‘zbek adabiyotining zamonaviylashtirilishi, yangi musiqiy va badiiy janrlarning shakllanishi, milliy o‘zlikni saqlashga bo‘lgan harakatlar bugungi O‘zbekiston madaniyatining poydevoriga aylandi. Jadidlarning ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotiga ta’sirlaridan tashqari yana bir ta’siri shuki Islom dinining shaxsning ma’naviy kamolotini oshirishga bo’lgan mafkurasini olg’a surishdir. Jadidlar mafkurasiga ko‘ra islom dini shaxsning ma’naviy kamoloti va jamiyat rivojida muhim o‘rin tutgan. Ular ushbu vazifani hal etmay turib, boshqa muammolarni bartaraf qilishning iloji yo‘qligini anglab yetgan. Ana shu maqsadda 1909-yilda Mahmudxo‘ja Behbudiy, 1910-yilda Abdulla Avloniy, 1915-yilda Abdurauf Abdurahim o‘g‘li Fitrat tomonidan islom tarixiga oid asarlar yaratildi.[3] Ushbu asarlarda ular islomning paydo bo‘lishi va tarqalishining eng muhim bosqichlarini yoritib berishdi, shuningdek, islom aqidalarining noto‘g‘ri talqin qilinishiga qarshi chiqishdi. Turkiston taraqqiyparvarlari tomonidan birinchi navbatda amalga oshirilgan chora-tadbirlar qatorida islom dini me’yorlarini, Qur’on oyatlari va hadislarni, shariat hukmlarini to‘g‘ri talqin etish, ta’lim tizimini isloh qilish, uni zamon talablariga moslashtirish kabilar bor edi. Milliy taraqqiyparvarlar musulmon ruhoniylarining fanga nisbatan salbiy munosabatda bo‘lgan vakillarini qoraladi. Taraqqiyparvarlar islom dini har bir musulmon erkak va ayollarning bilimga ega bo‘lishini ularning zimmasiga burch qilib qo‘yganligini keng targ‘ib qilishdi.[4]

Jadidlarning eng e’tiborga olgan masalalaridan yana biri shuki, Turkistonda xotin-qizlarning savodxonlik darajasi juda ham past ekanligi, ular faqatgina otinoyilar o‘z uylarida ochgan uy maktablarida o‘qib, o‘qish davomida 3-4 tagina diniy suralarni yodlab,so‘ng ular uy ishlari bilan

[1] Ismoilov, M. (2010). Jadidlarning ta’lim islohotlari. Toshkent: Ma’naviyat.

[2] Asimov, I. (1999). Jadidchilik harakati va uning tarixiy ahamiyati. Toshkent: O‘zbekiston Noshirligi.

[3] Sharipov, T. (2007). Jadidchilik va zamonaviy O‘zbekiston. Toshkent: Ma’naviyat.

[4] Shamsiev, M. (2015). Jadidchilik va uning ijtimoiy ta’siri. Toshkent: FAN

shug‘ullanishi, nari borsa tikish-bichishni o‘rganishi, keyin esa jamiyatda qattiy qonun-qoidaga aylangan erta oila qurish majburiyatini olib, shu bilan bir umr to‘rt devor ichida yashashlarini qattiq tanqid qilib, erkak va ayollar teng haq-huquqga ega ekanliklari,bola tarbiyasi bilan asosan onalar tarbiyalaganliklari bois, millat taqdiri uchun ularning bilim saviyasini ko‘tarish va yangi maktablar tashkil etishni yoqlab chiqdilar.[5]

Xulosa

Jadidchilik harakati O‘zbekiston jamiyatining ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayotida tub o‘zgarishlarga sabab bo‘lgan. Ushbu harakatning asosiy maqsadi jamiyatni zamonaviylashtirish, ta’lim tizimini isloh qilish va milliy uyg‘onishni kuchaytirish edi. Jadidlar o‘z faoliyatida ta’limni yangilash, ilm-fan va texnologiyalarni o‘rganishga alohida e’tibor berdilar. Ularning ishlarining ijtimoiy ta’siri keng bo‘lib, ta’lim tizimi, madaniyat, milliy o‘zlik va huquqlarni anglashga bo‘lgan qarashlarga yangi yo‘nalishlar olib keldi.

Jadidchilik harakati, shuningdek, o‘zbek xalqining milliy uyg‘onishida muhim rol o‘ynadi. Ularning islohotlari nafaqat o‘sha davrda, balki bugungi O‘zbekiston jamiyatida ham o‘z ahamiyatini saqlamoqda. Jadidlarning ta’lim, madaniyat va ijtimoiy islohotlarga bo‘lgan yondashuvi, milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishga qaratilgan harakatlar bugungi kunda ham yoshlar uchun o‘rnak bo‘lib xizmat qilmoqda. Jadidlarning o‘rni va ularning ta’siri, ayniqsa, o‘zbek tilining rivojlanishi, milliy adabiyotning zamonaviylashuvi va ijtimoiy ongning shakllanishiga qo‘shgan hissasini bugun ham qadrlash zarur.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Ismoilov, M. (2010). Jadidlarning ta’lim islohotlari. Toshkent: Ma’naviyat.
2. Asimov, I. (1999). Jadidchilik harakati va uning tarixiy ahamiyati. Toshkent: O‘zbekiston Noshirligi.
3. Sharipov, T. (2007). Jadidchilik va zamonaviy O‘zbekiston. Toshkent: Ma’naviyat.
4. Shamsiev, M. (2015). Jadidchilik va uning ijtimoiy ta’siri. Toshkent: FAN.
5. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005)

[5] O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005)